

Червона Леся Миколаївна
кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник
Інституту вищої освіти НАПН України

ПРИНЦИПИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ: АКАДЕМІЗМ VS ПРАГМАТИЗМ

У статті досліджуються перспективи застосування академізму та прагматизму як парадигм модернізації вищої освіти в Україні. Аналізується стан вищої освіти України. Розглядаються два протилежні переконання, збереження фундаментального академізму в освіті та наближення її до прагматизму. Та пропонується компромісний варіант синтезу академізму і прагматизму, який усуває бар'єр між навчальним і творчим процесом.

Ключові слова: вища освіта, Болонський процес, модернізація, академізм, прагматизм.

Освіта у ХХІ столітті постає визначальним фактором суспільного прогресу, орієнтуючись як на ретрансляцію цивілізаційного багатства, так і на створення оптимальної конструкції майбутнього. Це беззаперечно обумовлене викликами сучасного різноманітними викликами економічного, політичного, соціокультурного, екологічного, етичного характеру. Недарма вважається, що успіх кожної держави і народу залежатиме від конкурентоспроможності освітніх систем, а найголовнішим національним потенціалом стане людський капітал.

Однак розуміння ролі освіти не позбавляє від кризових явищ. На тлі найрізноманітніших модернізацій (зокрема і корисних) вітчизняна система підготовки фахівців з вищою освітою далеко не завжди здатна позбавитись інертності. Несвоєчасно реагує на суспільні пріоритети педагогічна і

психологічна наука, через невисокий соціальний статус викладача зникає належна мотивація в освітньому середовищі [5].

Розвиток освіти у новому тисячолітті вимагає від фахівців знання тієї просторової локації, з якої відкривається все розмаїття сучасних досліджень.

Одночасне існування класичної, некласичної й сучасної, постнекласичної освіти не як етапів її розвитку, а як повноцінних компонентів освітніх проектів сьогодення створює підстави для серйозної розмови про саму галузь освіти та про її соціальні імплікації.

Виникнення нових напрямів, сфер та методів в освіті, міждисциплінарних проектів вимагає пояснень «для широкої публіки», бо суперечки про те, яке ж саме змістовне та процесне навантаження необхідно залучити у навчально-виховний процес, мають велике значення. Виходячи з цього *актуальним* є підняти низку відповідних запитань розгляд, яких, може, й не дасть вичерпних відповідей, проте надасть змогу розпочати розмову про те, якою є і має бути освіта сьогодні з погляду освітян.

В цьому контексті наявні два протилежні переконання: перше наполягає на збереженні фундаментального академізму як основного стовпа, риси вищої освіти, що має сформувати універсально мислячу особистість, здатну до ініціативного пошуку. Друге акцентує увагу на наближення вищої освіти різних галузей до конкретної господарської дійсності, надання людині прикладних навичок, і, в першу чергу, вміння навчатись, здобувати необхідні знання, формуючи людину готову до конкретного прикладного застосування, обмежуючи її від зайвих теоретизувань, що не мають прямого, очевидного, безпосереднього вираження в практиці.

Постає суперечка між традиційним «мислити глобально» та «діяти локально», оскільки даний конфлікт передбачає обрання або першого, або другого як вихідного принципу, схеми побудови освітнього процесу.

Проблемі модернізації освіти присвячені численні дослідження, проте, вони сьогодні швидше окреслюють поле для подальшої дослідницької роботи, аніж дають вичерпні відповіді. Так, розуміння філософського аналізу освіти як

матриці відтворення суспільства притаманне соціально-філософським концепціям освіти О.Долженка, В.Зінченка, В.Платонова та інших дослідників. Вагоме місце займає діалогічна філософія освіти М.Бубер, Ф.Розенцвейг, О.Розеншток-Хюссі та екзистенційно-герменевтичний напрямок О.Больнов, К.Млангевілд, Г.Рот. Російські соціологи Г.Зборовський, Л.Коган, М.Руткевич, В.Шубкін, Ф.Філіппов досліджували роль системи освіти як фактора зміни соціальної структури суспільства і важливого каналу соціальної мобільності [1,с.3].

Стан, перспективи і тенденції розвитку освіти в сучасному світі висвітлюються в працях Б.Вульфсона, З.Малькової та інших авторів, які аналізують освітні системи провідних країн Заходу, форми та методи організації навчального процесу. Принципово важливі дослідження соціально-філософських проблем освіти здійснюють також учені України. Становлення та розвиток освітньої проблематики відбувалися в межах наукових інтересів відомих дослідників – В.Астахової, М.Лукашевича, М.Головатого, І.Гавриленка, І.Бичка, І.Зязюна. Вагомий внесок у розвиток філософії освіти зроблено вченими Інституту вищої освіти АПН України В.Андрущенко, М.Михальченком, Г.Темком, В.Лутаєм. У сучасному філософсько-культурологічному напрямку слід відзначити дослідження представників Інституту філософії НАН України, здійснені під керівництвом М.Поповича (В.Іванов, С.Кримський, В.Мейзерський, Б.Парахонський та ін.) [1, с.3].

Застосовуючи напрацьований теоретичний базис та здійснюючи спробу розкрити нагальні проблеми оновлення сучасної освітньої сфери, дана розвідка ставить перед собою таку *мету й завдання: зіставити та порівняти* з огляду на перспективність впровадження *в якості принципової схеми модернізації* системи вітчизняної освіти такі різноспрямовані підходи до неї як *академізм та прагматизм*.

Для початку, звернемось до стану вищої освіти України початку третього тисячоліття взагалі, що сформує певний підтекст для подальших роздумів.

Завдання освіти в кожній країні визначаються особливостями й перспективами її соціально-економічного розвитку та світовими процесами й тенденціями. Народ України будує суверенну, демократичну, правову державу. Система освіти є в ній провідним соціальним інститутом, від діяльності якого багато в чому залежать успіхи цього будівництва [6].

Освіта – основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного збагачення суспільства і держави. Її мета – всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями.

Вища школа займає особливе місце в системі освіти України: вона є акумулятором інтелектуального багатства суспільства й рушієм соціально-економічного прогресу [6].

Протягом ХХ ст. в Україні сформувалася певна структура вищої школи. Вона задовольняла вимоги свого часу. Зокрема, вища школа набула значного досвіду підготовки фахівців для різних галузей народного господарства. Тогочасні об'єктивні соціально-економічні чинники, ідеологія впливали на визначення структури, змісту, форм, методів навчально-виховної роботи у професійній школі. Ідеологічний диктат, тоталітарний тиск придушували, гальмували розвиток творчості й ініціативи. В умовах становлення демократичного суспільства, нових соціально-економічних реалій і перспектив розвитку необхідний інший підхід до організації діяльності вищої школи. Але до реформування цієї освітньої галузі треба ставитися виважено, необхідно зберегти позитивні надбання в організації її діяльності [6].

В жодному разі не можна ставати на шлях заперечення, нехтування продуктивним досвідом минулого. Треба дотримуватись істини: майбутні покоління досягатимуть успіхів лише тоді, коли впевнено стоятимуть на плечах

своїх попередників. Не слід займатися «копіюванням», сліпим запозиченням освітніх систем, форм, методів навчально-виховної роботи інших країн. А такі тенденції спостерігалися в минулому, коли відкидаючи, ігноруючи своє, механічно копіювалися освітні технології німецької, американської, британської, японської і багатьох інших освітніх систем.

Врешті-решт, без критичного переосмислення власних інтелектуальних ресурсів ніяке квапливе намагання наздогнати сучасну педагогічну науку країн Європи й Америки не може сприяти розвитку своєї новітньої системи освіти.

Інтелектуальний спадок жодної країни не може бути механічно експлікований на чужорідному для нього просторі.

Кожна держава рівно має воістину безцінний та аутентичний національний інтелектуальний скарб, який, як екзотична квітка: гарна, проте вкрай важко приживеться на іноземному ґрунті.

Інтелектуальні скарби можна розвинути, новітні технології розробити, відтворити, але лише власними силами.

Вітчизняний інтелектуальний потенціал величезний, проте потребує для свого прояву систематичного та вдумливого аналізу.

Завдання вищої школи, науково-дослідних установ – розробляти такі освітні технології, які б давали можливість сформувати особистість активно-діяльною. Викладач має бути не стільки транслятором знань, скільки організатором самостійної пізнавальної діяльності тих, хто навчається. Виходячи з цього, для особистості необхідно створити оптимальні умови інтелектуального розвитку, оволодіння методами самостійної пізнавальної діяльності й формування пізнавальних мотивів навчання. Проте, як краще це зробити? Якою має бути модель, принцип та провідний метод вітчизняної вищої освіти?

Базуючись на пояснювально-репродуктивному типі навчання (а він все ще залишається провідним у вищій школі), людина, що студіює впродовж п'яти років у ВНЗ, у кінцевому підсумку оволодіває порівняно незначною сумою

знань (до 5 % від суми інформації, визначеної навчальними планами), у неї не сформовані методи самостійної навчальної діяльності [6].

Чи визначає дане положення принципове відвернення від прийнятого у вищій школі академізму на користь прагматизму, що пропонує оволодіння лише конкретно застосовними знаннями?

Звернемось до перспектив вітчизняного вибору. *Академізм чи прагматизм у вищій освіті?*

Як відомо, і це повторювалось неодноразово, головною характеристикою сучасної української освіти є *вичерпаність* основної педагогічної парадигми, яка поспішно доповнюється скороспілими й експериментально неперевіреними ідеями та окремими елементами європейських освітніх технологій. У зв'язку з цим, стан нашої освіти можна назвати *кризою різноманітності*, що пов'язана з відсутністю однозначного і зрозумілого способу включення освіти в сучасне суспільство, коли незрозумілою залишається сама місія і призначення викладача, оскільки не ясно, які продукти має створювати освіта [8].

Спонтанна креативність ідей нашої педагогічної спільноти, вже можна справедливо назвати «негативною креативністю», сліпе копіювання західних стандартів, безсистемність й неадекватність дій освітянських управлінських структур усіх рівнів, направлених на модернізацію освіти ведуть до руйнації власної «педагогічної матриці», роблять її заручницею західних проектів, вибудовуючи модель непродуктивної «схрещеної» освіти. Історичні надбання втрачаємо, якісно нового не створюємо [8].

Перехід вітчизняної системи освіти до принципів Болонської декларації вабить до себе перспективами: формування відповідної сучасним умовам освіти, особистісна спрямованість навчання, вибір студентами власної навчальної траєкторії, академічна мобільність та інше. Перспективи, справді, привабливі, але революційність їх формування у країнах пострадянського простору, та ще при ігноруванні традицій вітчизняної педагогічної школи, робить їх вельми важкореалізованими.

Чим цінується фахівець вітчизняної школи на заході сьогодні – умінням сприймати проблему широко, у всіх її складових і знаходити рішення навіть поза межами своєї спеціальності.

Що сприяло формуванню таких якостей? Перш за все, академізм вищої освіти [3]. Академізм, який формує в першу чергу здатність широко та неупереджено мислити, а не виконувати набір професійних операцій. Велике аудиторне навантаження, засноване на простих і зрозумілих методиках навчання, формували у випускників вузів широкий кругозір і фундаментальні знання для універсального підходу у вирішенні виробничих завдань і наукових проблем.

Перехід же до нового принципу, на якому базується підготовка фахівця західної школи – прагматизму, позбавляє студентів можливості на серйозному рівні освоювати всю сукупність знань, що відносяться до вибраного напрямку підготовки. Вузкий професіоналізм, це добре, але тільки з одного боку – якщо фахівцю буде гарантоване постійне робоче місце та стабільше середовище на цьому робочому місці. А враховуючи особливості ринкової економіки, таких гарантій ніхто дати не може. Тоді здатність адаптувати себе до нових умов і видів роботи виступатиме для випускника ВНЗ однією з основних гарантій його виживання на ринку [3].

Безперечним досягненням західної школи, яке передбачається реалізувати в рамках Болонської декларації, є формування у людини знань і навичок самостійного оволодіння знаннями, іншими словами навчання людини вчитися.

У зв'язку з цим значну частину навчального часу передбачається відвести для самостійної роботи студентів. У той же час самоосвіта вимагає досить потужного мотиваційного апарату.

Чи можливо сьогодні і зараз реалізувати цей підхід у вітчизняних ВНЗ? Тобто, чи готові наші нинішні студенти днями перебувати в бібліотеках, наполегливо шукати необхідні для них знання, використовуючи для цього різні джерела інформації. Критично оцінюючи наше сьогоднішнє, можна серйозно сумніватися в цьому. Досвід доводить, що тільки одиниці із студентів схильні

до активного самостійного оволодіння знаннями. Основна ж їх маса може поступати так лише через обставини, що склалися. У цьому випадку для реалізації принципу самоосвіти ВНЗ залишаться лише створювати саме такі обставини [3].

На жаль, практика свідчить, що ВНЗ найбільше приділяють уваги оцінці знань: у скільки балів оцінити знання студентів і яка їх кількість має відповідати традиційній системі оцінки і системі ECTS. Таким чином, можна наочно продемонструвати участь у впровадженні принципів Болонської декларації. Але що це дає на практиці – нічого.

Збільшення частки самостійної роботи студентів має змінити не тільки структуру навчального процесу (скорочення тривалості семестрів і збільшення їх кількості), але і методику навчання, форми і критерії контролю знань [3].

Так, на нашу думку, в роздумах про модернізацію вітчизняної системи вищої освіти варто було б зупинитись на тезі, *що академізм як принцип організації навчального процесу та його змістовного наповнення має залишитись провідним в частині аудиторного навантаження, в той час як поза аудиторне навантаження, індивідуальна та самостійна робота студента має бути цілковито підпорядкована прагматизму як освітній парадигмі.*

На шляху таких дій стоятиме маса перепон, що треба прийняти як першу аксіому, змиритись з нею і максимально до неї підготуватись. Аналіз, оцінка та прогнозування цих перепон та перешкод – проблематика багатьох подальших досліджень в царині вищої освіти, хоч на деякі з них було зауважено вище (і мотиваційна сфера сучасного студентства, і специфіка часової організації навчального процесу, особливості оплати праці викладачів вищої школи, усталений зміст багатьох навчальних курсів і багато-багато іншого).

Проте, завжди треба пам'ятати про провідний вихідний принцип освітніх модернізацій, що відбуваються шляхом запозичення закордонного досвіду: *яким би ефективним він не виявився для інших, збереження національної ідентичності освітньої галузі є безумовним пріоритетом.*

Звичайно, Україна має вирішувати ці та багато інших універсальних проблем і завдань, виходячи з контексту інтеграційних та глобальних процесів. Проте українська вища школа, професійна і безперервна освіта мусять вибудувувати обґрунтовану, довершену концепцію, *виходячи із власних інтересів та можливостей, історичних та соціокультурних особливостей*.

Для цього необхідно якісно змінити ставлення влади до освіти, не декларативно, а дійсно визнати її головним пріоритетом державної політики. Це дозволить забезпечити національно оберігаючий розвиток при незворотних процесах входження України у світовий і європейський освітній простір, який би відображав інтереси української людини з її інтелектуальними, духовними, матеріальними, моральними запитами. Ці питання потребують адекватного суспільно-державного реагування. Освіта потребує суспільно-політичної стабільності, оскільки навіть досконало підготовлений документ може успадкувати роль «паперової» педагогіки. Саме політична воля, усвідомлення владою необхідності мати освічене суспільство забезпечить успіх модернізації системи відповідно до вимог часу [5].

Для європейського освітнього простору (що підтверджується численними хартіями та деклараціями чільним пріоритетом є зорієнтованість освіти на культуру, зокрема національну. Вітчизняний і зарубіжний досвід засвідчує, що система освіти має зорієнтовуватися на те, щоб не лише забезпечити глибокі знання і вміння, а й виховати особистість, активного учасника суспільних процесів, який небайдужий до того, що відбувається у навколишньому соціальному і природному середовищі [5].

А це уможлиблює лише доцільний синтез, точніше сполучення принципів академізму та прагматизму в системі освіти виключно на основах послідовного збереження, захист, розвиток національних культур є неодмінною умовою прогресу будь-якого народу і держави. Практика показує, що як тільки освіта втрачає свою культурно-історичну праснову, нівелюються етноцінності, активізуються бездуховні процеси. Ні академізм, ні політехнічність, ні

прагматизм у змісті освіти неспроможні компенсувати цю втрату, оскільки школа не витримує іспиту культурою [5].

Очевидно, що освітні стандарти мають посилити соціально-гуманітарну спрямованість освіти, долаючи традиційні технологічні підходи. Педагогічна наука, методологія, методика мусять бути націлені на культурологічне збагачення навчальних дисциплін, не лише посилювати присутність у змісті освіти української культури, а й впроваджувати здобутки інтелекту і духу українства за кордоном. Все це – справа академізму, проте академізму актуального, доцільно збагаченого світоглядними, методологічними та методичними досягненнями прагматизму.

Як світоглядні, тут напрошуються три принципи сполучення академізму та прагматизму:

1. Максимальна чіткість, конкретність і навіть вузькість постанови творчих задач у процесі навчання.

2. Діалогічне, тобто антиавторитарне навчання: викладач не «знає», а «шукає», вводить у коло проблем і пошуків, а не ставить завдання з наперед відомими результатами.

3. Значна, якщо не переважна вага гуманітарної культури, як основи освіти [7].

Основний зміст діяльності сучасного ВНЗ полягає у формуванні інноваційного освітньо-виховного середовища, передбачає зміни в організації освітнього процесу, змісті освіти, оптимізації кадрового забезпечення, комплексному вдосконаленні професійної майстерності педагогів через опанування інноваційними й дослідно-експериментальними видами діяльності.

Тут інноваційність не є впровадженням нового для модернізування, а усвідомлюється як нагальна вимога та потреба часу, а також як професійна відповідальність.

Синтез академізму і прагматизму усуває бар'єр між навчальним і творчим процесом. Академічне навчання та опанування азами практичних дисциплін має поєднуватись із самостійним творчим процесом, а точніше через

процес і операціоналізм самостійної творчості, що проходить становлення професійної компетентності [7].

При проведенні модернізації такого порядку необхідно вкрай чітко розмежовувати академізм та ретроградний консерватизм з одного боку, та прагматизм і вузькопрофільний модернізм з іншого.

В якості подальших наукових досліджень слід більш чітко виділити позитиви, а також обмеження й недоліки, небезпеки що несе як перший, так і другий. Це дозволить в майбутньому окреслити концептуальну модель їх сполучення.

Література

1. Бушман І.О. Система освіти як засіб модернізації української культури: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.10 – філософія освіти / І.О.Бушман. – К., 2005. – 18 с.

2. Грабовський О.В. Болонський процес як засіб об'єднання та модернізації європейської системи освіти [Електронний ресурс] / О.В.Грабовський, Т.І.Грабовська, В.М.Петечук. – Режим доступу: <http://www.zakinpro.org.ua/2010-01-18-13-45-02/225-2010-06-24-09-23-22>

3. Зубок М. Академізм та прагматизм вищої школи-здобутки минулого чи перспективи майбутнього? [Електронний ресурс] / М.Зубок. – Режим доступу: http://www.anvou.org.ua/index.php?module=pagemaster&PAGE_user_op=view_page&PAGE_id=214

4. Кісіль М. В. Креативність і прагматизм для сучасної освіти / М. В. Кісіль // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Філософія, соціологія, політологія». – Вип. 17. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008 – С.140-144.

5. Кращі науково-педагогічні працівники ВНЗ України 2006 [Електронний ресурс] / Г.Г.Філіпчук; Звернення до читачів. – Режим доступу: <http://who-is-who.ua/main/book/125/0>

6. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи Навчальний посібник [Електронний ресурс] / А.І.Кузьмінський. –К.: Знання, 2005.- 486 с. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-text-4035.html>

7. Островський Ю. Про метод Альфреда Максименка у ЛНАМ та про актуальний академізм [Електронний ресурс] / Ю.Островський. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlnam/2008_19/014.htm

8. Саух П.Ю. Сучасна освіта: портрет без прикрас (між негативною креативністю ідей і українською вестернізацією) [Електронний ресурс] / Ю.П.Саух. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/6055/2/Modern%20science.pdf>

Леся Червона. Принципы модернизации отечественного высшего образования: академизм vs прагматизм.

В статье исследуются перспективы применения академизма и прагматизма как парадигм модернизации высшего образования в Украине. Анализируется положение высшего образования в Украине. Рассматриваются два противоположных убеждения, сохранение фундаментального академизма в образовании и приближение его к прагматизму. И предлагается компромисный вариант синтеза академизма и прагматизма, который устраняет барьер между учебным и творческим процессом.

Ключевые слова: высшее образование, Болонский процесс, модернизация, академизм, прагматизм.

Lesya Chervona/ Principles of modernization of domestic higher education: an academic manner vs pragmatism. The prospects of application of academic manner and pragmatism are probed as paradigms of higher education modernization in Ukraine.

Key words: higher education, Bologna process, modernization, academic manner, pragmatism.

Literature

1. Bushman I.o. System of education as mean of modernization of the Ukrainian culture: avtoref. on the receipt of sciences. degree of kand. filos. sciences: special. 09.00.10 is philosophy of education / I.O.Bushman. it is K., 2005. – 18 s.
2. Grabovskiy o.v. Bolonskiy process as mean of association and modernization of the European system of education [Electronic resource] / O.V.Grabovskiy, T.I.Grabovska, V.M.Petechuk. it is access Mode: <http://www.zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-45-02/225-2010-06-24-09-23-22>
3. Is a tooth of M. Akademizm and pragmatism of more high schools-achievements of the pas or prospect of the future? [Electronic resrs] / M.Zubok. it is access Mode: http://www.anvou.org.ua/index.php?module=pagemaster&PAGE_user_op=view_page&PAGE_id=214
4. Kisil' M. V. Kreativnist' and pragmatism for modern education / M. V. Kisil' // Announcer of the Dnepropetrovsk university. Series are «Philosophy, sociology, political science». – Vip. 17. is Dnipropetrovsk: To the BOTTOM, 2008 – S.140-144.
5. The best scientifically pedagogical workers of INSTITUTE of higher of Ukraine 2006 [Electronic resource] / G.G.Filipchuk; of Address to the readers. it is access Mode: <http://who-is-who.ua/main/book/125/0>
6. Kuz'minskiy a.I. Pedagogics of higher school the Train aid [Electronic resource] / A.I.Kuz'minskiy. –K.: Knowledge, 2005.- 486 c. it is access Mode: <http://www.info-library.com.ua/books-text-4035.html>
7. Ostrovskiy Yu. pro method of Alfred Maksimenko in LNAM and about an actual academic manner [Electronic resource] / Yu.ostrovskiy. it is access Mode: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VInam/2008_19/014.htm
8. Saukh p.yu. Modern education: a portrait is without decorations (between negative kreativnistyu of ideas and Ukrainian vesternizacieyu) [Electronic

resource] / Yu.p.saukh. it is access Mode:
[http://eprints.zu.edu.ua/6055/2/Modern% 20science.pdf](http://eprints.zu.edu.ua/6055/2/Modern%20science.pdf)